

8- “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetinin tahlili

Bu dersimizde Selefilerin şu sözüne cevap vereceğiz. Onlar diyor ki:

— Necm suresinde

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ

“İnsan için ancak çalıştığı vardır.” (Necm 39) buyrulmuş.

Selefiler diyor ki:

“Necm Suresi 39. ayet var! İnsan sadece kendi çalışmasının karşılığını görür! Ölüye Kur’an okumak faydasızdır!” böyle diyorlar.

Bu dersimizde onların bu iddialarını kökünden çürüteceğiz. ayet-i kerimenin izahını yapmadan önce bazı hadis-i şerifleri beyan edelim:

Birinci hadisimiz **Buharî, ve Müslimde geçen** İbni Abbas Hazretlerinden nakledilen şu hadis-i şeriftir:

Peygamber Efendimiz (a.s.m.), iki kabrin üzerine yaş hurma dalı dikmiş, ağaçların tesbihiyle kabir azabının hafiflediğini söylemiştir. Eğer “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetini mutlak kabul edersek, ölünün ağacın tesbihinden faydalanmasını neyle izah edeceğiz? Ağacın tesbihinde ölünün bir çalışması ve bir gayreti olmamasına rağmen, ölü, ağacın tesbihinden faydalanmaktadır. Demek, insan başkasının amelinden faydalanabilmektedir. Bu başkası ağaç da olsa...

İkinci hadisimiz Tirmizî de geçen bir hadis Peygamber Efendimiz (a.s.m.)’ın, ümmeti adına kurban kesmesidir. Hazreti Cabir (r.a.) şöyle anlatıyor:

— Bir Kurban Bayramı’nda Resulullah (a.s.m.) ile namazgâhta hazır bulundum. Hutbesini tamamlayınca minberinden indi. Kurbanlık bir koç getirildi. Resulullah (a.s.m.) onu kendi eliyle kesti. Keserken de şöyle buyurdu: بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ “Bu, benim adıma ve ümmetimden kurban kesemeyenler adınadır.” (Tirmizî, Edâhî, XX, 1521)

Başka bir hadislerin de şöyle buyurmuştur:

— **...Ey Rabbim! Bu kurban bize sendendir ve senin için kesiyoruz. Muhammed (a.s.m.) ve ümmeti adına kesiyorum...** (Ebû Dâvûd, Edâhî, 3-4/2795; İbni Mâce, Edâhî, 1)

Biz bu hadislerle biliyoruz ki Peygamber Efendimiz (a.s.m.), ümmeti adına kurban kesmiş ve sevabını ümmetine bağışlamıştır. Eğer “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetini mutlak kabul edersek, Peygamberimizin, ümmeti için kurban kesmesini nasıl izah edeceğiz?

Demek, bir ayete mana verirken bütünü düşünmek lazım. Bütünü düşünmeden fetva verdiğimizde -haşa- Peygamber Efendimiz (a.s.m.)’ın, ümmeti adına kurban kesmekle hata yaptığını söylemek zorunda kalırız. Bunu söyleyene de Müslüman denmez.

Üçüncü hadisimiz Hazreti Aişe’den şöyle rivayet edilmiştir:

Bir adam Peygamber Efendimiz (a.s.m.)’a gelerek şöyle dedi: “Annem ansızın öldü. Öyle sanıyorum ki şayet konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet ederdi. Şimdi ben onun adına sadaka versem sevabı ona ulaşır mı?”
Peygamberimiz (a.s.m.): “Evet, ulaşır.” buyurdu. (Buhârî, Cenâiz, 95, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51)

Hadisin manası bu kadar açıkken, eğer biz “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetini mutlak kabul edersek, bu hadis-i şerifi nasıl izah edeceğiz? Hadis diyor ki: “Senin vereceğin sadakanın sevabı ölmüş annene ulaşır.” Bu hadise göre, insan için çalışmadığı şeyin sevabı ve bir karşılığı vardır.

Şimdi ne yapacağız, ayeti ya da hadisi inkâr mı edeceğiz? Hayır, inkâr etmeyeceğiz. Birazdan yapacağımız gibi, aralarını cemedeceğiz. Ceme geçmeden önce örnekleri çoğaltmak istiyorum.

Dördüncü hadisimiz İbni Abbas Hazretlerinden rivayet edilmiştir:

Bir kadın Peygamber Efendimiz (a.s.m.)’a gelerek şöyle dedi: “Kız kardeşim peş peşe iki ay oruç borcu olduğu hâlde vefat etti.” Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.m.) şöyle buyurdu: “Ne dersin, kardeşinin borcu olsa onu öder miydin?” Kadın: “Evet.” deyince, Peygamberimiz (a.s.m.) şöyle dedi: “Allah’a olan borç, ödenmeye daha layıktır.” (Müslim, Sıyam, 27)

Eğer biz “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetini mutlak kabul edersek, bu hadis-i şerifi nasıl izah edeceğiz? Hadiste Peygamber Efendimiz (a.s.m.) ölenin kardeşine diyor ki: “Ölen kız kardeşinin Allah’a olan borcunu sen öde.”

Bu durumda, ölen kişi başkasının amelinden faydalanmış olmuyor mu? Oluyor. Demek, insan için çalıştığından başkası da var. Var ki Peygamberimiz (a.s.m.), kendisine gelen kadına, ölen kardeşinin oruç borcunu ödemesini emrediyor.

Beşinci hadisimiz İbni Abbas Hazretlerinden rivayet edilmiştir:

Bir adam Peygamber Efendimiz (a.s.m.)’a şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resulü! Allah’ın kullara yazdığı hac farızası yaşlı ve ihtiyar babama ulaştı. Ancak o, bineğin üzerinde durabilecek hâlde bile değil. Ben ona bedel hac yapabilir miyim?” Peygamberimiz (a.s.m.): “Evet.” dedi. (Buhârî, Hac, 1; Müslim, Hac, 407, 408; Muvatta, Hac, 97; Tirmizî, Hac, 85; Ebû Dâvûd, Menâsik, 26; Nesâî, Hac, 9, 11, 12)

Yine aynı soruyu soruyorum: Eğer biz “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetini mutlak kabul edersek, başkası adına hac yapabilmeyi neyle izah edeceğiz? Edemeyiz. O zaman da ya bu hadisleri ya da mezkûr ayeti inkâr etmek durumunda kalırız. Bunların inkârıysa mümkün değildir. Zira biri ayettir, diğeri de sahih hadistir. Ve bu manadaki hadisler büyük bir yekûn teşkil ederler. Ayet ve hadislerin inkârı mümkün olmadığına göre, yapılacak iş vech-i tevfiği yani aralarındaki uyumu bulmaktır.

Bu uyumu bulamazsanız, ayetlerle sabit olan Peygamberlerin şefaatinin, meleklerin insanlar için istiğfar etmesini, dirilerin ölümleri için dua etmesini ve bunlar gibi şeyleri izah edemezsiniz. Zira meleğin istiğfarı insanın kendi ameli değildir. İnsana amelinden başka bir şey fayda vermiyorsa, meleğin istiğfarı manasız ve boştur. Hâlbuki Mümin suresi 7. ayetle sabittir ki melekler insanlar için istiğfar ederler. Meleklerin istiğfarının insana bir faydası vardır ki Allah meleklerle bunu emretmiştir. Bu da başkasının amelinden de insanın faydalanabildiğini ispat etmektedir.

Yine “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetini mutlak kabul edersek, bir başkası için dua etmek anlamsız olacaktır. Çünkü bu dua, hakkında dua edilenin ameli değildir. Bir başkasının amelidir. Ama Allahu Teâlâ müminlerin birbirine dua etmesini emretmiştir. Müminlerin birbirine duasının bir faydası vardır ki Allah bunu emretmiştir. Bu da başkasının amelinden de insanın faydalanabildiğini ispat etmektedir.

Bu izahlardan sonra şimdi, “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetinin manasını izah edelim. Böylece biraz önce zikrettiğimiz hadis ve ayetlerle bu ayetin vech-i tevfiği ortaya çıksın:

Birinci izah şudur: Allahu Teâlâ insan için kendi çalıştığından başkasının olmadığını beyan buyurmuştur. Ayetteki **لِلْإِنْسَانِ** “İnsan için” kelimesinin başındaki “lâm” edatı Arapçada mülkiyet ve gereklilik için kullanılır. Buna göre, ayetin manası şöyle olur: “İnsanın yaptığı şeyden başkası onun mülkü değildir ve ona bir sevap vermek gerekmez.”

Mesela bir başkası onun adına sadaka verecek olursa, o kimsenin lehine herhangi bir mükâfatın gerekmesi söz konusu değildir. Çünkü bu sadaka onun mülkü değildir ki ona sevap vermek Allah’a vacip olsun. Lakin Allah’ın rahmeti ve lütfu adaletini geçmiş, layık olmadığı hâlde ona başkasının sevabını vermiştir. Nasıl ki Allahu Teâlâ hiçbir ameli olmayan küçük çocukları cennete koyar, onlara lütufta bulunur. Aynen bunun gibi, hak etmediği hâlde insana da lütufta bulunur; başkasının amelini onun amel defterine kaydeder.

Demek, mezkûr ayet-i kerime Allah’ın adaleti, diğer hadis ve ayetler de Allah’ın rahmet ve lütfunun genişliği makamında beyan edilmiştir.

Yani şöyle denilmek istenmiştir: Ey insan, senin için ancak çalıştığının karşılığı olabilir! Sen sadece bunu hak ediyorsun ve bu benim adaletimdir. Lakin ben sana adaletimle değil, rahmetimle muamele ediyorum. Hakkın sadece amelinin karşılığı iken, ben sana hak etmediğini de veriyorum. Artık sen de bu rahmeti düşün ve bana kul ol.

İşte mezkûr ayet-i kerime bu manayı ifade etmektedir.

Ayetin ikinci izahını Râzî Hazretleri şöyle yapar:

— Eğer insan, dostunun yaptığı bir iyiliğin kendisine fayda vermesi için, iman konusunda çalışıp gayret göstermeseydi, dostunun sadakasının ona bir faydası olmazdı. Başkasının iyiliğinin kişiye faydası olabilmesi için, onun imanda sebat göstermesi ve iman üzere ölmesi gerekir. Dolayısıyla bu da demektir ki yine insan için ancak çalıştığı şey vardır. O, iman için çalışmış ve bu çalışmaya mukabil dostlarının dua ve sadaka gibi ibadetlerine hissedar olmuştur. Eğer imana çalışmasaydı, asla onlardan nasibi olmazdı. (Tefsir-i Kebir)

Bu izahın aynısını Ebu’s-Suud Hazretleri de yapar. O şöyle ifade eder:

— Peygamberlerin şefaati, meleklerin istiğfarı, dirilerin ölümler için dua ve sadakaları gibi; insanın kendi amelinden olmamakla beraber, kendisine faydası olduğu bilinen işlere gelince, bütün bunların fayda sağlaması, insanın kendi ameli olan imana ve dine bağlılığına dayanır. İman olmayınca hiçbir şeyin faydası olmayacağı için, bu sevaplarda fayda sağlayan yine kişinin kendi gayret ve amelidir. (Elmalî Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri)

Ayetin üçüncü izahı da şudur: Bu aynı zamanda Râzî Hazretlerinin ikinci izahıdır. Üstad der ki:

— “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayeti onun amelinin muhafaza olacağı hususunda bir haberdur. Amelinde bir eksikliğin veya kaybolmanın söz konusu olmayacağını bildirir. Yani

çalıştığınız hiçbir iyilik kaybolmaz, unutulmaz. Her amelin bir gün karşına çıkar.

İşte “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayetinin manası budur; amelinin muhafaza olacağını bildirir. Bu manasıyla ayet Zilzal suresindeki şu ayete benzer: Kim zerre miskal hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre miskal kötülük yaparsa, o da onun cezasını görecektir. (Zilzal, 7-8)

Mezkûr ayete üç farklı izah yaptık. Müfessirler daha başka izahlar da yapmışlar. Daha fazlasını arzu eden tefsir kitaplarına bakabilir.

Sonuç:

- **Kur’an okunur, sevabı ölümlere bağışlanır.**
- **Ölü bundan Allah’ın rahmetiyle faydalanır.**
- **Hadisler de bunu gösterir.**

Evet ayetin ifadesiyle İnsan hak ettiği kadar kazanır, ama Allah dilerse dilerse rahmetiyle başkasının amelinden de faydalandırır.

Necm 39. ayeti, insanın **hak ettiği** şeyi ve kendi çalışmasıyla **kazanacağı** şeyi anlatır. Yani, Allah’ın adaletinin bir beyanıdır: Fakat **rahmet kapısı** bundan ayrıdır. Allah, kuluna **fazlından, rahmetinden** ve **lütfundan** daha fazlasını verebilir.

Başkasının duası, sadakası, Kur’an okuması Allah’ın izniyle ölüye fayda verir. Peygamberlerin şefaati, meleklerin istiğfarı, dirilerin ölümleri için dua ve sadakaları gibi; **Adalet** ayrı şeydir, **rahmet** ayrı!

Eğer Sizin Yorumunuz Doğru Olsa, İçinden Çıkılamaz Sorular Çoğalır!

- Kur’an açıkça diyor ki: “**Melekler müminler için istiğfar ederler.**” (Mümin, 7)
- Eğer “İnsan sadece kendi çalışmasından faydalanır!” deyip durursanız,
- O zaman meleklerin duaları da faydasız olur!
- Peki Allah neden melekleri istiğfara memur etti?

Cevap verin!

Peygamberlerin Şefaati?

- Peygamberler ümmetleri için şefaet edecekler.
- Bu şefaet, müminin kendi ameli mi? Hayır!
- O hâlde şefaet de mi fayda vermeyecek?
- **Cevap verin!** Bu ise hem akıl, hem iman, hem şeriat ölçüsüne aykırıdır!

Ayeti mutlak manada sizin dediğiniz gibi anlarsak artık iş içinden çıkmaz bir hal alır!

Dirilerin Duaları?

- Bir Müslüman ölen yakınları için dua ediyor.
- Eğer dediğiniz gibi olursa, bu dualar da mı boş olacak?

Cevap verin! Ayeti de, hadisleri de yanlış anlayarak İslam'ın rahmet boyutunu karartmayın!

Ayetin Gerçek Anlamı:

- **Necm 39:** “İnsan sadece kendi çalışmasının mükafatını adaletle hak eder.”
- **Ama Allah isterse rahmetiyle, başkalarının iyiliklerinden de kulunu faydalandırır.** Eğer ölen kişi imanlıysa, dostlarının duası, sadakası, Kur'an okuması ona fayda sağlar.
- Veya “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” ayeti onun amelinin muhafaza olacağı hususunda bir haberdur. Amelinde bir eksikliğin veya kaybolmanın söz konusu olmayacağını bildirir.

Bu ayet bir **sınır çizimi** değildir; **Adalet prensibini** anlatır, **Rahmet ve lütuf kapısını** kapatmaz.